

Onze Grootste Nederlander en onze slechtste eigenschap

(*Facta* (12)8, december 2004)

Het is een paar apart: Pim Fortuyn als Grootste en Volkert van der G. als Ergste Nederlander Aller Tijden (de laatste zoals genoemd door lezers van het tijdschrift *HP/De Tijd*). Al eerder riepen de lezers van het *Historisch Nieuwsblad* ('Zo is geschiedenis tenminste leuk') de zesde mei 2002, de dag die beide Nederlanders op fatale wijze samenbracht, uit tot belangrijkste datum uit onze naoorlogse geschiedenis. Als de verkiezingen enkele maanden later zouden zijn gehouden, dan had zich ongetwijfeld een felle eindstrijd afgespeeld tussen dit paar en een ander tragisch duo: Theo van Gogh als Grootste en Mohammed B. als Ergste Nederlander Aller Tijden. Wie weet was 2 november 2004 dan ook uitgeroepen tot de belangrijkste dag na 5 mei 1945.

Naast verliezers zoals Vader des Vaderlands Willem van Oranje en vadertje Willem Drees, kent deze competitie een nog grotere verliezer: vadertje Tijd zelf. De lijstjesgekte die door onze media-, prestatie- en afrekencultuur wordt aangewakkerd, leidt er immers toe dat alle grote figuren en gebeurtenissen op dezelfde tijdslijn worden geplaatst en volgens dezelfde mediamieke criteria worden beoordeeld. Appels worden vergeleken met peren. Korthed van memorie wordt regel. Het hodiecentrisme regeert. De Tweede Wereldoorlog markeert zo ongeveer het begin van de wereldgeschiedenis. Alles van enig belang is eigenlijk gebeurd in de tijd waarin wij zelf leven. Historische figuren worden ingevoegd in de logica van celebrity (Kenau Simonsdochter Hasselaar heet dan een vertegenwoordigster van *girl power* in de 16e eeuw). De 'toptienisering' en versoaping van de vaderlandse geschiedenis vormen in dit opzicht een perfecte uitdrukking van een maatschappij waarin de markt één groot feest is geworden.

Van alles bestaat tegenwoordig een lijstje: de top-25 van movers & shakers, de Quote-500 rijkste Nederlanders, de 500 meest innovatieve ambtenaren, het mooiste Duitse woord (*Habseligkeiten*), het lekkerste kopje koffie (te genieten in Zutphen), de 50 meest publicerende sociologen (gelukkig is dit laatste lijstje in onbruik geraakt). Waarom zijn lijstjes leuk? Zij bieden een overzichtelijke wereld, die een geruststellende eenheid suggereert, omdat alles met alles kan worden vergeleken. De genialiteit van een voetballer wordt naast die van een schilder gelegd, en de moed van een held van het vrije woord naast de moed van een zeeheld. In plaats van eindeloos te moeten discussiëren over onverenigbare normen en waarden, worden alle kwaliteiten en verdiensten in een enkelvoudige, definitieve hiërarchie ondergebracht. Bovendien is een race altijd spannend, ook als kijksport, zeker wanneer deze zich afspeelt tussen persoonlijkheden in plaats van tussen ideeën of abstracties. Reinout Oerlemans is niet de enige die heeft ontdekt dat lijstjes daarom buitengewoon geschikt zijn voor een simplificerend en fun-gericht medium als televisie.

Eigenlijk valt het gezien die heersende medialogica nog alleszins mee met de toptien van allergrootste Nederlanders. Idioot hoge noteringen van lolbroeken, presentatoren, dorpsgekken of spelletjesmakers bleven achterwege. Cruyff (voetbal als vermaak) en Fortuyn (politiek als vermaak) waren eigenlijk de enige tastbare concessies aan de beeld- en celebrity-cultuur. Ook in Engeland haalde uit deze categorie alleen prinses Diana de toptien, want de muziek van de Beatles, zoals vertegenwoordigd door John Lennon, is natuurlijk gewoon tijdloze kunst. In het serieuzere Duitsland wisten media-beroemdheden als Boris Becker, Franz Beckenbauer en zelfs Marlene Dietrich die hoge notering niet te halen. Hier ontstond commotie rond de onverwachte derde plaats van de uiterst serieuze Karl Marx, die

waarschijnlijk te danken was aan een fanatiek-nostalgische Ossie-lobby.

Ook in andere opzichten is de toptien veelzeggend over onze veelbesproken nationale identiteit. Het is überhaupt al wonderbaarlijk dat we met elkaar minstens 202 beroemde Nederlanders kunnen opnoemen en ons daarbij iets kunnen voorstellen. Zo erg is het dus niet gesteld met ons zogenaamde gebrek aan sociale cohesie! In plaats van door normen en waarden worden wij (en de boel) misschien veel meer bij elkaar gehouden door onze verering van celebrities uit heden en verleden. Ons nationale erfgoed bestaat behalve uit dijken, klompen en tolerantie ook uit beroemde personages: publieke figuren die wij ongeacht uit welk tijdsgewricht zij stammen als quasi-intieme media-vrienden begroeten. Ook al zijn ze eeuwenlang dood en kennen we ze alleen virtueel van de tv, we noemen ze onwillekeurig bij de voornaam: Anne, Willem, Michiel (van de geruite kiel), Johan, Vincent, Rembrandt, Pim. Alleen bij Willem Drees (te stijf), Antoni van Leeuwenhoek (te weinig bekend) en Erasmus (te moeilijke voornaam) zouden we dat niet durven.

Verder nadenkend over ons nationaal karakter, zijn er ook enkele opvallende afwezigen in de lijst. Ten eerste is ons koningshuis ronduit slecht vertegenwoordigd. Willem van Oranje was geen koning, wilde het ook niet worden, en is trouwens helemaal geen rechtstreekse voorvader van onze huidige monarchen. Hij kan daarom beter worden beschouwd als een verzetsheld, een voorvechter van de religieuze tolerantie, en (zoals zijn ambassadeur Jacobine Geel terecht opmerkte) als de eigenlijke grondlegger van het Nederlands elftal (denk hier aan de kleur Oranje en de bijna tekstloze voetbalversie van het Wilhelmus). Juliana is op 14 de hoogst genoteerde erfelijke monarch, gevolgd door Wilhelmina op 20, terwijl koningin Beatrix nog lager (41) scoorde dan DJ Tiësto (40). De verklaring is simpel: het koningshuis voldoet niet langer aan de eisen van de huidige individualistische en exhibitionistische celebrity-cultuur. Ook het andere Oranje is immers in de top tien vertegenwoordigd, en wel in de persoon van Johan Cruyff. Het Nederlands elftal met zijn wispelturige en voortdurend wisselende (en door de bondscoach gewisselde) sterren is veel meer dan het koningshuis het eigentijdse projectiescherm van onze nationale trots geworden.

Verder kent de top tien behalve Oranje en De Ruyter geen militairen. Maar Oranje luisterde, polderde en zweeg meer dan hij vocht, en De Ruyter staat natuurlijk alleen maar in de lijst omdat er per se een zeeman in moest. Verderop vindt men soldaten pas op zeer lage noteringen, tenzij men heilsoldaat majoor Bosshardt meerekent (16), of de soldateske moeder des vaderlands Wilhelmina (20) of soldaat van Oranje Erik Hazelhoff Roelfzema (39, één plaats boven DJ Tiësto). Ook treft men geen grote ondernemers aan in de toptien (Anton Philips en Freddy Heineken staan pas op 17 en 18), zodat men moet concluderen dat geldverdienen en economisch ondernemerschap in Nederland nog steeds lager staan aangeschreven dan bijvoorbeeld politieke roem en eer, artistiek talent of intellectuele roeping. Aangenaam is immers de gemiddeld veel hogere notering van kunstenaars, wetenschappers en intellectuelen zoals Van Gogh, Rembrandt, Erasmus, Van Leeuwenhoek en Anne Frank. Al onze grote wetenschappers en schrijvers staan in de top 100, in een betrekkelijk evenwichtige verdeling tussen natuur- levens- en geesteswetenschappen. Zelfs de sociale wetenschap is met socioloog Fortuyn opvallend goed vertegenwoordigd.

Dit alles overziend kan men enerzijds denken: Nederland is nog steeds wat het was. Een niet-aristocratisch, niet-militaristisch, republikeins en democratisch landje waarin de koopman het uiteindelijk niet voor het zeggen heeft, en de wetenschappen en kunsten in een klimaat van vrijheid en verdraagzaamheid kunnen bloeien. Alleen: er is dat hoogst vervelende feit van de zege van Fortuyn. Dat hij Willem Drees achter zich liet bewijst dat de Nederlandse

solidariteit, zoals die uitdrukking vond in de door Drees opgebouwde verzorgingsstaat, dreigt te worden ondermijnd door een nieuwe neoliberale en neoconservatieve hardvochtigheid. Dat hij ook de Vader des Vaderlands versloeg geeft aan dat het gematigde en inclusieve patriottisme (waar ook Drees een belichaming van was) heeft plaatsgemaakt voor een veel rabiater nationalisme dat verdeeldheid zaait, en voor een vreemdelingenfobie die onze spreekwoordelijke tolerantie en gastvrijheid op de tocht zet. Dit laatste wordt ook onderstreept door de lage noteringen van Erasmus en Anne Frank. En ook de relatief bescheiden notering van Johan Cruyff is in dit opzicht veelzeggend. Werd hij door zijn ambassadeur Michael van Praag niet geroemd als degene die via het voetbal alle gezindten, geloven, rassen en klassen bij elkaar weet te brengen?

De on-Nederlandse grote bek en de gelijkhebberij wonnen het in deze verkiezing van veelgeroemde nationale karaktertrekken als relativiseringsvermogen en gematigdheid. Maar de competitie legde ook genadeloos de slechtste eigenschap van Nederlanders bloot. Lafheid is natuurlijk niet iets wat Fortuyn zelf kan worden aangerekend. Maar de taferelen die zich rond zijn verkiezing afspeelden waren weinig verheffend. Geen van de ambassadeurs durfde Fortuyn, diens ongeloofwaardige ambassadeur Albrecht en de F-side van opgewonden fortuynisten in de studio daadwerkelijk aan te pakken. Ook Wouter Bos hield zich angstvallig op de vlakte, terwijl er alle aanleiding was om het sluimerende links-rechts conflict tussen Drees en Fortuyn op de spits te drijven. Albrecht roemde het feit dat Fortuyn zei wat hij dacht, maar hield zijn mond over wát hij dan wel dacht en zei: Nederland is vol, er komt geen islamiet er meer in, de islam is een achterlijke godsdienst, het is wij tegen zij. De KRO toonde het toppunt van lafheid door de overwinning van Fortuyn onderuit te halen via een ‘verlate’ overwinning van Willem van Oranje, en vervolgens KPN de schuld te geven van de inbelblamage. KPN schoof de schuld door aan Reinout Oerlemans en Eyeworks, De Telegraaf gaf de schuld weer terug aan de KRO. KRO-directeur Ton Verlind mompelde dat het toch niet zoveel uitmaakte of je nu als eerste of als tweede Grootste Nederlander Aller Tijden eindigde. Mede-organisator Frans Smits van het Historisch Nieuwsblad vond de verkiezing van Fortuyn achteraf ‘belachelijk’. Maar zo was geschiedenis tenminste weer eventjes leuk geweest.